

A címmel már 1985-ben találkozott az olvasó. Akkor a Tiszatájban közölt, régi és új versekből összeállított, a meghatározó gyermekkort témául választó ciklus élére írta a költő. Most, *Utassy József* második gyűjteményes kötetében (az előző „összes”, a *Júdás idő* 1984-ben jelent meg) a tartalomjegyzékben csillaggal jelölve a mintegy félszáz új vers. Ezek jelentős része azonban ugyancsak a szülőföld – gyermekkor – árvaság háromszögben helyezhető el, s a többi abba az epigrammaszerű verstípusba sorolható, melyre korábban a *Hungária Kávéház* darabjai adtak példát.

Az 1962 és 1986 között írt verseket mottóként az „Én vagyok az, aki nem jó...” kezdetű magyar népdal vezeti be. Hogy kiknek és miért nem jó, arra a kötet hatásválaszt ad. Utassy is látja, hogy a lírai hős – a jelzett periódusban – próféta, vátesz, népét vezető „lángoszlop” aligha lehet. De az orvosolatlan gondok, a morális

Utassy József összegyűjtött versei

megingások, az emberi személységet veszélyeztető, csonkító jelenségnek láttán mégis föl kellett növesztenie a lírai személyiséget. Ezt a megemelést nem a kóros önimádat, hanem a védekezés, az értékek védelme magyarázza. Akinek ez a (Görömbei András szavaival) „abszolutumra törekvés” nem tetszik, az minden bizonytalansággal ellenszennével figyelni Utassy dacosan vállalt különútját.

A versek drámai hangoltsága, örvénylése nem a harmonikus, apollói, hanem a zaklatott, dionüszoszi modellekre vall. Olykor fokozhatatlannak érezzük azt az intenzitást, energiát, mellyel Utassy a maga és az emberi világ idejének hamleti „kizökkenését” megéli és megragadja. Az elhallgatás furcsa játékszabályai előtt Utassy sosem hódolt. Kérlelhetetlenségére jellemzőn inkább vállalta a kimondás

nehézségeit. Az új kötet aztán olykor évekig váratott magára. Feszült, szenvedélyes, lihegő, gyakran átkozódó versmondatok igazolják, hogy a költő nem ismeri az erkölcsi engedékenység túrelmét és iróniáját. De akármilyen mélységekből szól, nem adja föl korai versében megfogalmazott szép elvét: „Én, amíg a remény ága renget, / tüzek tüze, márciusi gyermek, / a fésző fák erejére mondom: / győzni kell a gyöngyös gyökereknek!” Mégis követeli hát a jót, akármilyenek is diadalmaszkodásának esélyei. Petőfi indulatát érezzük, amikor szükebb pátriájának nem is oly régi kiskirályait szólítja. (A *pétervásári urak*) Ám az akadályokat is érzékeli: „*Suhogatsz, / Pegazus, / ügethetsz: / dárda áll / mindenütt / szügyedhez.*” (Korkép).

A korváltásból, a körülmények megváltozásából is

Irdatlan ég alatt

következik, hogy a negyedszázados pályán a karizmatikus (a szinte természetfölötti képességen alapuló) költői magatartás szükségszerűen elmozdul egy szerényebb, a kor prózaiságával, hétköznapiaságával is harmónizáló szerep felé. A groteszk, az ironizáló hajlam kezdettől megvolt verseiben, s a hamis pózokat eleve kizárta a természetesség, közvetlenség és kerestlenség. Prométheuszi költészet – hangzana a könnyű besorolás. Csakhogy a költő éppen a tűzszersző titán emlékére írt versben (*Csillagra zárt egek alatt*) kéri fölmentését a prométheuszi sors alól: „*Isteni tolvajok ivadékát, / a Bükkhöz láncra ne verj engem / gyáva véretem se futamítsd meg: / hazám, keselyűm, szerelmem!*” vagy: „*kímélj a kaukázusi kintól: Huszadik Század!*” A harmóniához, meghitt pillanatok versbe emeléséhez kez-

dettől.érzéke volt. A pontos képek, melyek Utassy lírájának talán légfontosabb alkotóelemei, a belülről sugárzó derűt, a mámort és önfeledtséget is sugallják. „*Magasán repülnek, / nyílhegyek a fecskék, / csillagokra aggatják föl / a függönyös estét.*” – olvassuk a *Rezeda-álm*ban vagy az egyik legszebb szerelmes versben: „*tested fűvére, én édes párom, / kicsapom tíz ujjam legelni.*” (A *szerelmem szélén*)

A másféle szerep irányába hatott a személyes sors alakulása is: nemcsak az ifjúság, a lobogó vitalitás eltűnését, hanem a betegség poklát is meg kellett tapasztalnia a költőnek. E változásokkal párhuzamosan lazítja Utassy a formát. Az új versek között sok a szabadvers és a prózavers – például a bevezető ciklus cím nélküli darabjaiban. Ám a klasszikus formák (a *Szép lassan* vagy a *Nyárutó* disztichon-

jaira gondoltunk) változatlanul Utassy verstani kultúráját bizonyítják. Ez a művészség mindenesetre üdítő jelenség mai líránkban a sok slampos, odavetett vers áradatában. Másik fejlemény Utassy költészetében az axiomatikus tömörségű vers megjelenése. Humor és rezzenetlen tárgyilagosság keveredik a villanásnyi képekben: például a *Pincénk a nyárikonyhából* nyílik, *Agyút vontatnak a házunk elé, Idill, 1951* címűekben.

Az előző gyűjteményes kötet gyakorlatához hűen a versek nem keletkezési sorrendjükben szerepelnek, hanem az életút állomásait, az életmű belső erővonalait követik. A már ismert versek újabb és újabb elhelyezése Utassy költői világának belső rendjét, egységét, kohézióját érzékelteti. Az *Irdatlan ég alatt* vitathatatlan eredményei alapján mondhatjuk, hogy Utassy nemzedéke lírájának legjobb szintjét képviseli. (Szépirodalmi Könyvkiadó, 1988.)

Olasz Sándor